

بررسی و تحلیل تطبیقی تفاوت های سکونتگاه های غیررسمی شیراز (موارد مطالعه شهرک بهار، مهدی آباد، سهل آباد)

تاریخ دریافت مقاله: ۹۱/۰۱/۱۸ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۹۲/۰۱/۳۰

کرامت الله زیاری (استاد دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران)
فاطمه سالاروندیان* (دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشکده جغرافیا تهران)
علی قنبری نسب (دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران)
لیلا حبیبی (دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشکده جغرافیا تهران)

چکیده

یکی از مشکلات شهرهای کنونی رشد و گسترش سکونتگاه های غیررسمی در اطراف و درون شهرهاست. این سکونتگاه ها به دنبال افزایش تضاد میان جوامع شهری-روستایی، فقیر و غنی جاذب جمعیتی است که برای دسترسی به امکانات و خدمات بیش تر و رهایی از فقر به شهرهای غالباً بزرگ روی آورده و در نتیجه ناتوانی از تأمین مسکن پشت دیوارهای غیرمردمی شهر متوقف شده اند. شیراز به عنوان پنجمین شهر بزرگ کشور در حال حاضر شاهد رشد سکونتگاه های غیررسمی در حواشی و مرکز خود گردیده است. در مقاله حاضر با استفاده از ابزار پرسشنامه، ویژگی های کالبدی و سکونتی، اقتصادی، اجتماعی سه سکونتگاه غیررسمی در حاشیه جنوب غربی، جنوب شرقی و مرکز شهر شیراز استخراج و بصورت داده های خام در نرم افزار SPSS16 مورد تحلیل قرار داده شد. آزمون های تفاوت کروسیکال-والیس و آزمون میانه برای نشان دادن تفاوت های منطقه ای سه سکونتگاه به کار گرفته شد که نشان دهنده تفاوت سه محله در متغیرهای مساحت واحد مسکونی، تراکم در خانه، تعداد اتاق، قدمت خانه، رضایت از کیفیت منزل، رضایت از محله، امکانات زندگی، هزینه ماهانه و درآمد ماهانه بوده است. در ادامه عوامل مؤثر بر میزان رضایت از سکونت و رضایت از مسکن در هر سه سکونتگاه مورد ارزیابی قرار گرفته؛ سپس با استفاده از آزمون همبستگی اسپیرمن نشان داده شد که بین میزان رضایت از سکونت در محله با میزان رضایت از مسکن ارتباط معناداری وجود دارد.

واژه های کلیدی:

سکونتگاه غیررسمی، رضایت از سکونت، شیراز، آزمون های تفاوت، همبستگی

*نویسنده رابط: fsalarvandian@ut.ac.ir

مقدمه

شهرنشینی بستر انواع تضادها و تعارض های اجتماعی در هر کشوری است و به تعبیری شهر در هر کشوری به محل تمرکز ثروت و انباشت فقر تبدیل شده است (نقدی و صادقی، ۱۳۸۵: ۲۱۵). فقر اقتصادی و تمرکز جغرافیایی نابرابر ثروت در کشورهای در حال توسعه موجب مهاجرت گسترده جمعیت از حواشی فقر به سوی مراکز ثروت به منظور برخورداری از فرصت های اشتغال، درآمد، خدمات بیش تر و امید به آینده ای بهتر گردیده است. در این فرآیند، مهاجران به شهرها به خاطر عدم توان و جذب اقتصادی در متن و زندگی در فضای داخلی شهرها، در حواشی و پیرامون آن ها به صورت غیر رسمی اسکان می یابند (شیخی، ۱۳۸۵: ۲۹). و آنچه که امروزه اسکان غیررسمی و یا حاشیه نشینی نامیده می شود به عنوان یکی از عوارض مهاجرت های داخلی و از عمده ترین و شاید بغرنج ترین معضلات شهری در کشورهای در حال توسعه از جمله ایران است که پیوسته توجه برنامه ریزان اجتماعی و شهری را به خود جلب کرده است. این پدیده در واقع در پی حرکت این جوامع از سنت به مدرنیته و تعارض های مربوط به این فرآیند است که همچنان به بقای خود ادامه می دهد و منجر به بروز اشکال ترکیبی بی سامان، متفاوت و ناهماهنگ با بافت نسبتاً یکدست شهری می شود (پارسا پژوه، ۱۳۸۱: ۱۶۲). به عبارت دیگر پیامد گسیختگی فضایی_عملکردی مخصوصاً در جوامع در حال توسعه شکل گیری سکونتگاه های غیررسمی در اطراف و درون شهرها می باشد. این نوع اجتماعات تجلی فضایی نابرابری های اقتصادی و اجتماعی هستند. در حال حاضر بیش از یک میلیارد نفر در سکونتگاه های غیررسمی زندگی می کنند (UN- De Vries, 2003: p. 15; Wekesa&Steyn and F.A.O, 2010, p239). Habitat, 2004:p.2) به نقل از (Wekesa&Steyn and F.A.O, 2010, p239). پدیده ای است که در تمام کشورهای در حال توسعه از دوران استقلال و اجرای برنامه های نوسازی و توسعه اقتصادی رخ نموده است، و به طور کلی درگسترش سریع شهرنشینی ناموزون و آهنگ شتابان شهرگرایی، ریشه دارد (حاج یوسفی، ۱۳۸۱، ۱۸). مسأله تنها منحصر به کشورهای در حال توسعه نمی باشد. انگلس یکصد سال پیش به وجود زاغه هایی در انگلستان اشاره کرده است و آن را ناشی از انقلاب صنعتی می داند (Mumtaz, 15; 2001). اجتماعات آلودگی در ایران که در دهه های گذشته به آن ها گودنشینی می گفتند، برای اولین بار پس از جنگ جهانی دوم در تهران پای به عرصه نهادند. اما رشد خیره کننده چنین اجتماعاتی به اواسط دهه ۱۳۴۰ شمسی باز می گردد. امروزه در اکثر شهرهای بزرگ ایران، شهرهای بندری و بارانداز و شهرهایی که رشد جمعیتی بسیار بالایی دارند، اسکان غیر رسمی پدیده ای متداول است که فرآیند رشد آن

سر باز ایستادن ندارد. هرچند ابعاد اجتماعات غیررسمی در ایران با آن چیزی که در سایر کشورهای جهان سوم، از جمله دوهمسایه ایران یعنی پاکستان و ترکیه، رخ داده است قابل مقایسه نیست، لیکن پیش بینی می شود چنانچه شرایط اقتصادی به شکل کنونی ادامه یابد، در آینده ای نزدیک شمار ساکنان اجتماعات غیررسمی از چندین میلیون نفر فراتر رفته و چهره شهرها را دگرگون می کند (پیران، ۱۳۸۱: ۱۳). آمارهای متفاوتی مربوط به برآورد جمعیت سکونتگاه های غیررسمی در ایران وجود دارد؛ بر طبق برخی برآوردها، در حال حاضر، حدود ۳/۵ میلیون نفر حاشیه نشین در ایران وجود دارد (افتخاری راد، ۱۳۸۲: ۶۱). برآوردهای دیگر اعلام کرده اند که حدود ۸ میلیون نفر در این نوع سکونتگاه ها و در حاشیه یا درون شهرها زندگی می کنند (صرافی و محمدی، ۱۳۸۴: ۳۹). امروزه برنامه ریزان شهری بر ضرورت توسعه ای پافشاری می کنند که تمام ابعاد زندگی شهروندان را دربرگیرد؛ آنها چنین توسعه ای را پایدار و در شأن بشر می دانند. از آنجاییکه یکی از اصول اولیه توسعه پایدار دست یابی به سطح رفاه اقتصادی و اجتماعی مطلوب، توزیع بهینه امکانات و خدمات، رفع نابرابری های ناحیه ای، دست یابی به اشتغال و سطح درآمد مناسب است؛ به همین دلیل در کشورهای صنعتی و نیز کشورهای در حال توسعه، حاشیه نشینی و اسکان غیررسمی مهم ترین موضوع بحث برنامه ریزان شهری و منطقه ای شده است. چرا که دست یابی کامل به توسعه پایدار را در گرو حل مسأله اسکان غیررسمی می بینند و در پی ارائه راهکارهای صحیح در برخورد با این پدیده می باشند. بطور کلی سکونتگاه های غیررسمی به وسیله شرایط ناپایدار اجتماعی-اقتصادی ویژگی یافته اند (Wekesa & Steyn and F.A.O, 2010, p244). برخی از این ویژگی ها در میان تمام سکونتگاه های غیررسمی مشترک و برخی در هریک، متفاوت از سایر سکونتگاه ها می باشد. مطالعه تفاوت ها و شباهت های سکونتگاه های غیررسمی در شناخت صحیح علل پیدایش و ازدیاد آنها، تشخیص اولویت ها و نیز انتخاب بهترین راهکار ضروری است. ازدیاد سکونتگاه های غیر رسمی در کشورهای در حال توسعه، نگرانی بزرگی محسوب می شود زیرا این سکونتگاه ها بر کیفیت زندگی تأثیر منفی دارند. بنابراین مرور شاخص ها و عواملی که موجب ازدیاد چنین سکونتگاهی می شود بسیار مهم است (همان، ۲۳۸). در این میان شهر شیراز، مرکز شهرستان شیراز به عنوان مهم ترین کلان شهر جنوب کشور به دلیل دارا بودن شرایط آب و هوایی مناسب، شرایط نظامی و سیاسی ویژه (وجود پایگاه های نظامی متعدد)... جاذب مهاجران درون استانی و برون استانی بی شماری گردیده است. بعد اصلاحات ارضی و همزمان با روانه شدن مهاجرت ها به شهرهای بزرگ، شیراز مورد توجه مهاجران در جستجوی کار و امکانات گردید.

با وقوع جنگ تحمیلی و تخریب و ویرانی بسیاری از شهرهای جنوب غربی کشور، جمعیت بسیاری برای برای یافتن محل سکونت و کار شهر شیراز را برگزیدند. از آنجا که بیش تر آن ها شرایط اقتصادی مناسبی نداشتند، در حاشیه شهر و یا در محلات فقیر نشین مستقر شدند. ادامه این روند موجب شکل گیری سکونتگاه های غیررسمی در حاشیه و درون شهر شیراز گردید. بسیاری از این اجتماعات در حال حاضر با مشکلات متعدد کالبدی، اقتصادی و زیست محیطی مواجه اند.

چارچوب نظری

درباره‌ی علت ایجاد و فرایند رشد و گسترش سکونتگاه های غیررسمی، دیدگاه ها، نظریات و راهکارهای متعددی مطرح شده است. یکی از دیدگاه های با سابقه در این زمینه، نظریات مبتنی بر اندیشه های لیبرالیستی می باشد. لیبرالیست ها نسبت به پدیده‌ی اسکان غیررسمی برخوردی خنثی و منفعل داشته و خواهان رهاسازی آن به ساز و کارهای بازار است و انتظار دارد که باگذر زمان و دست یافتن به توسعه، دیگر اسکان غیررسمی وجود نداشته باشد. (صرافی، ۱۳۸۲: ۲۷۰). در ادامه لیبرالیست های نو با رویکردی قانونی و بوروکراتیک نگرش متعادل تری نسبت به لیبرال های سنتی اتخاذ کرده و معتقد به خانه سازی عمومی برای این اجتماعات بوده اند. نتولیرال ها با نگرشی اصلاح طلب هرچند ضرورت برقراری عدالت اجتماعی و تعادل های منطقه ای را (برای تأمین مسکن همگانی و کاهش مهاجرت های ناشی از فقر مناطق) باور دارد، اما برای کوتاه و میان مدت به حل مشکل از طریق قبول واقعیت آن و پرداختن به توان های موجود در آن کوشش می کند و بیش از اصرار بر تغییری ناگهانی در سطح کلان تغییری تدریجی در سطوح خرد را چاره ساز می داند. از مهم ترین راهکارهای پیشنهادی توسط این گروه می توان به برنامه های خانه سازی اجتماعی در دهه ۱۹۶۰، طرح زمین _ خدمات در دهه ۱۹۷۰، برنامه تخریب و بازسازی سکونتگاه های غیررسمی در اواخر دهه ۱۹۷۰ و اوایل دهه ۱۹۸۰، راهبرد توانمندسازی و بهسازی مشارکتی در نیمه دوم دهه ۱۹۸۰ اشاره کرد. دیدگاه دیگر متعلق به محافظه کاران است. در این رهیافت بانگرشی محافظه کارانه، ریشه کنی پدیده سفارش می شود و به مسایل به گونه ای نگاه می شود که چاره ای جز تخریب و راه اندازی "بولدزرها" برای حفظ امنیت به نظر نمی رسد. این رهیافت در واقع صورت مسأله را پاک کرده و به جابه جایی جغرافیایی مسایل باقی مانده توجه ندارد (صرافی، ۱۳۸۲: ۲۷۰ و ۲۷۱). برخی نظرات به صورت رادیکالی با مسأله اسکان غیررسمی برخورد می کند و سکونتگاه های

غیررسمی را زاده‌ی نظام نابرابر سرمایه داری می‌داند که بر جوامع توسعه نیافته تحمیل شده است. در این نگرش تصور براین است تا نظام کلان اصلاح نشود، نظام های خرد قابل اصلاح نیستند و در واقع درگیر بهبود وضعیت اجتماعات ساکن در سکونتگاه های غیررسمی نشده و به سازماندهی اجتماعی برای جنبش های سیاسی تکیه می‌کند (صرافی، ۱۳۸۲: ۲۷۰). دیدگاه رادیکال بر خلاف دیدگاه لیبرال، به علل پیدایش سکونتگاه های مختلف می‌پردازد و می‌کوشد با ریشه مسأله درگیر شود، لذا سرمایه داری و تحولات آن پس از جنگ جهانی دوم به متغیر مستقل و اصلی این دیدگاه تبدیل می‌گردد (پیران، ۱۳۷۳: ۹۷). از مهم ترین شاخه های دیدگاه رادیکالی دیدگاه مارکسیستی، نئومارکسیستی و اقتصاد سیاسی فضا می‌باشد. دیدگاه مارکسیستی و شاخه های آن، اجتماعات غیررسمی را معلول رشد سرمایه داری و شکاف طبقاتی و عدم وجود فرصت های مساوی می‌داند. فرآیند کلی ادغام اقتصادهای جهان سوم در اقتصاد سرمایه داری و قطبی شدن جوامع یعنی اقلیتی ثروتمند و اکثریتی فقیر است (پیران، ۱۳۸۲: ۱۷). نظریات مارکسیستی نوین نیز "ساختار درونی کشورهای جهان سوم را به عنوان بخشی از نظام جهانی تولید و مصرف می‌نگرند که با آغاز فعالیت های کشاورزی و معدنی در حاشیه به وسیله‌ی شرکت های سرمایه داری به تدریج استحاله نیروی کار در روابط کار و دستمزد آغاز شد و از این طریق ارزش افزوده تولید می‌گردد. ارزش افزوده تولید شده به خارج انتقال یافت و آن بخشی که در کشورهای جهان سوم ماند در اختیار نخبگانی قرار گرفت که اغلب در شهرهای بزرگ می‌زیستند و به این ترتیب سودی عاید حاشیه نشد (زیاری، ۱۳۸۳: ۱۷۵). دیدگاه اقتصاد سیاسی فضا به علل پیدایش سکونتگاه های مختلف می‌پردازد و سعی برآن دارد تا مسائل موجود را ریشه یابی نماید. به عبارت دیگر کشف الگوهای فضایی در فرآیند تولید، توزیع، مصرف و نقش دولت و گروه ها و طبقات اجتماعی در شکل دهی به این نوع الگوها هدف دیدگاه اقتصاد سیاسی فضا می‌باشد (پاپلی یزدی، ۱۳۸۲: ۳۱۲). سوسیالیست ها نیز با تکیه بر برنامه ریزی عدالت خواه معتقد به دخالت دولت و مساعدت های دولتی برای برقراری عدالت و رفع نابرابری ها در دسترسی به امکانات و خدمات در جهت رفع مسأله اسکان غیررسمی هستند. از میان نظرات مطرح شده، در حال حاضر دیدگاه نئولیبرال ها و نگرش اصلاح طلبانه به سکونتگاه های غیررسمی بیش از سایر رویکردها مورد توجه برنامه ریزان شهری و سازمان های بین المللی قرار گرفته است. جدول شماره ۱، به طور خلاصه نوع رویکردها و شیوه برخورد آن ها با اسکان غیررسمی را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۱: نوع رویکردها و شیوه برخورد آن ها با اسکان غیررسمی

شیوه برخورد	نوع رویکرد
تخریب و ریشه کن سازی (برخورد قهرآمیز و تخریب)	محافظه کار
برخورد منفعل و خنثی	لیبرال
حل ریشه های مسأله (حل مسأله طی یک پروسه زمان بر)	رادیکال
برنامه ریزی عدالت خواه، تامین کم درآمدها از طریق حمایت از گروه محروم و ضعیف جامعه - نقش پررنگ تر دولت	سوسیالیست
اصلاح، ساماندهی و توانمندسازی	اصلاح طلب

منبع: صرافی ۱۳۸۲ با اضافاتی توسط نگارندگان

در زمینه علل پیدایش، فرآیند تشکیل و توسعه‌ی سکونتگاه های غیررسمی، راهکارهای عملی برای توقف آن و بررسی ویژگی های اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و فرهنگی این نوع محلات پژوهش ها و مطالعات فراوانی هم در سطح ملی و هم بین المللی انجام شده است. وکسابی دبلیو و استین جی.اس (۲۰۱۰) ویژگی های فیزیکی و اجتماعی-اقتصادی سکونتگاه های غیررسمی، عوامل مؤثر بر تکثیر آن ها و رهیافت های مداخله ای در این زمینه را بررسی کرده و در اهمیت این ویژگی ها ذکر می کنند که شرایط کالبدی و اجتماعی-اقتصادی تأثیر عمیقی بر کیفیت زندگی شامل: فشارهای وارده بر فرد و خانواده، امنیت، دسترسی به درآمد، غذا و آموزش دارد. بعلاوه این عوامل عنصر حیاتی برای تحقق پایداری کشورها محسوب می شوند (Steyn, G.S; F.A.O. (Fred) Otieno: Wekesa, B.W, 2010)

زبردست (۱۳۷۹) در مقاله ای تحت عنوان بررسی ارتباط عملکردی سکونتگاه های خودرو اطراف کلان شهر تهران، ویژگی های اجتماعی و اقتصادی سه سکونتگاه ها غیررسمی در اطراف سه محور عمده ارتباطی تهران را ارزیابی کرده و نتایج وی نشان دهنده ارتباط اقتصادی این سکونتگاه ها با شهر تهران بوده است.

قرخلو و همکاران (۱۳۸۸) ضمن بررسی ابعاد اجتماعی، اقتصادی و کالبدی سکونتگاه های غیررسمی شهر سنندج، میزان پایداری شاخص های تعیین شده در هر یک از ابعاد را تشریح کرده و در نهایت میزان پایداری متغیرهای شاخص ها را در سطح پایین ارزیابی نموده اند.

حاتمی نژاد و همکاران (۱۳۸۵) در مقاله ای به بررسی شاخص های مسکن غیررسمی در محله شیخ آباد قم پرداخته و میزان این شاخص ها را با کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته

مقایسه کرده است. کرامت الله زیاری و همکار (۱۳۸۸)، ویژگی های اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی، مدیریتی، کالبدی، خدماتی و بهداشتی، قانونی، ساماندهی و توانمندسازی سکونتگاه غیررسمی "کوی منبع آب" در شهر اهواز را بررسی کرده و ضمن بررسی اسکان غیررسمی و شکل گیری آن در این منطقه، به ارائه راهبردهایی به منظور سامان دهی و توانمندسازی آن پرداخته اند.

محسنی (۱۳۸۹) در مقاله ای با عنوان "مسأله‌ی حاشیه نشینی و اسکان غیررسمی با تأکید بر توانمندسازی آن مطالعه موردی: حاشیه نشینان شهر گرگان" با استفاده از آزمون ناپارامتری کروسکال - والیس و آزمون پارامتریک تحلیل واریانس نشان داده است بین متغیرهای کیفیت مسکن، نوع مصالح واحدهای مسکونی، سابقه ساخت مسکن، تعداد اتاق خواب ها، علل مهاجرت، شهرستان محل تولد، سطح درآمد، اعتیاد به مواد مخدر و ... با متغیر محل سکونت حاشیه نشینان گرگان ارتباط معناداری وجود دارد.

پوراحمد، فرهودی و سایر همکاران (۱۳۸۹) در مقاله ای تحت عنوان "بررسی نقش کیفیت محیط سکونتی در مهاجرت های درون شهری مطالعه موردی: بافت قدیم خرم آباد" نشان داده اند که میان سطح رضایت شهروندان از کیفیت محیط سکونتی شان و تمایل به مهاجرت درون شهری آن ها ارتباط معنا داری وجود دارد.

با این پیشینه باید گفت هدف ازنگارش این مقاله بررسی تفاوت های منطقه ای سه محله از میان سکونتگاه های غیررسمی در جنوب غرب، جنوب شرق و مرکز شهر شیراز به لحاظ ابعاد کالبدی_سکونتی، مهاجرتی_فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی، برای سنجش عوامل مؤثر بر میزان رضایت از سکونت در محله و میزان رضایت از مسکن می باشد. بنابراین این پژوهش با چهار پرسش اصلی روبرو است:

محلات مورد نظر در چه متغیرهایی تفاوت دارند؟

میزان رضایت از سکونت و رضایت از کیفیت مسکن در کدام سکونتگاه ها بیش تر بوده

است؟چه عواملی براین دو متغیر تأثیرگذار بوده اند؟

آیا بین میزان رضایت از زندگی در سکونتگاه و میزان رضایت از کیفیت مسکن ارتباط

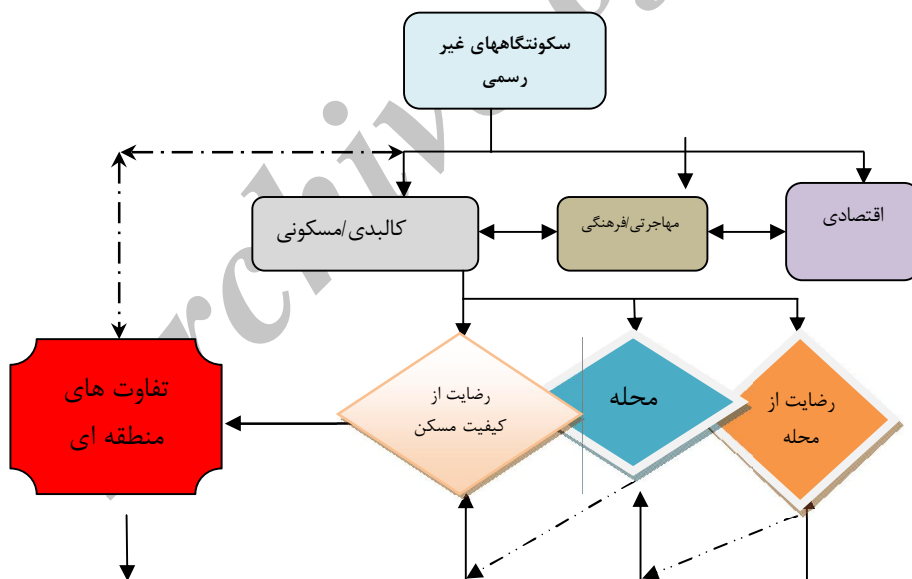
معناداری وجود دارد؟

آیا تفاوت های منطقه ای درمیزان رضایت از سکونت در محله و کیفیت مسکن

سکونتگاه ها تاثیر گذار است؟

روش تحقیق

این مقاله در پی آن است که ویژگی های مختلف سه سکونتگاه غیررسمی در کلان شهر شیراز را مورد بررسی قرار دهد. روش شناسی پژوهش از نظر هدف کاربردی و تحلیلی - توصیفی شامل آزمون های استنباطی همبستگی، مقایسه میانگین ها (کروسکال والیس و میانه) و ابزار گردآوری اطلاعات نیز پرسشنامه بوده است. باتوجه به گستره جغرافیایی تحقیق (سکونتگاه های غیررسمی شهر شیراز) سه محله حاشیه نشین مهدی آباد در جنوب شرقی، شهرک بهار در مرکز و سهل آباد در جنوب غربی انتخاب و با استفاده از روش کوکران نمونه گیری انجام شده است. واحد تحلیل پژوهش نیز خانوار بوده که بر این اساس تعداد جامعه نمونه استخراج شده از جامعه آماری در این سه محله به ترتیب ۳۰۰، ۲۸۴، ۳۰۰ بوده است. جهت سنجش اعتبار پرسشنامه های تکمیل شده از روش های آلفا کرونباخ شده که سطح معناداری آن با درصد اطمینان ۹۹ درصد ۰/۸۷ بوده که حاکی از اعتبار و روایی آن می باشد. بر اساس مبانی نظری و همچنین فرآیند تحقیق مدل تحلیلی پژوهش به صورت زیر ترسیم شده است.

بر اساس این مدل تحلیلی، ویژگی های کالبدی و اقتصادی و فرهنگی متفاوت باعث تفاوت سکونتگاه های غیررسمی شده و در عین حال این ویژگی ها در میزان رضایت از کیفیت مسکن و رضایت از سکونت در محله تأثیرگذار هستند.

محدوده مورد مطالعه

محدوده‌ی مورد مطالعه در پیمایش حاضر ۳ مورد از سکونتگاه های غیررسمی در حاشیه جنوب شرقی، جنوب غربی و مرکز شیراز انتخاب گردیده است. نقشه شماره ۱ موقعیت سه منطقه را نسبت به شهر شیراز نشان می دهد. محلات مهدی آباد در حاشیه جنوب غربی، سهل آباد در جنوب شرقی و شهرک بهار در مرکز شهر به عنوان محلات هدف به لحاظ ویژگی های کالبدی و سکونتی، اجتماعی و اقتصادی و میزان دسترسی به امکانات و خدمات مورد بررسی قرار گرفته تا تفاوت های منطقه ای آن ها آشکار و میزان رضایت از سکونت در محل و رضایت از مسکن در هر کدام از محلات و عوامل مؤثر بر آن ها تحلیل گردد.

محله مهدی آباد (کتس بس)

محله مهدی آباد به عنوان یکی از بزرگ ترین محلات حاشیه نشین شهر شیراز در حاشیه جنوب غربی و در حوزه استحفاظی منطقه ۵ شهرداری واقع شده و ۱۳۶۱۸۱۱ مترمربع مساحت دارد.

محله سهل آباد

سهل آباد واقع در حاشیه جنوب شرقی کلان شهر شیراز، با ۱۵۶۴۲۲۵ مترمربع مساحت، در سال ۱۳۸۵ جمعیتی برابر با ۲۰۰۰۰ نفر در قالب ۴۵۱۰ خانوار، بعد خانواری برابر با ۴.۴ نفر در منطقه ۷ شهرداری قرار گرفته است.

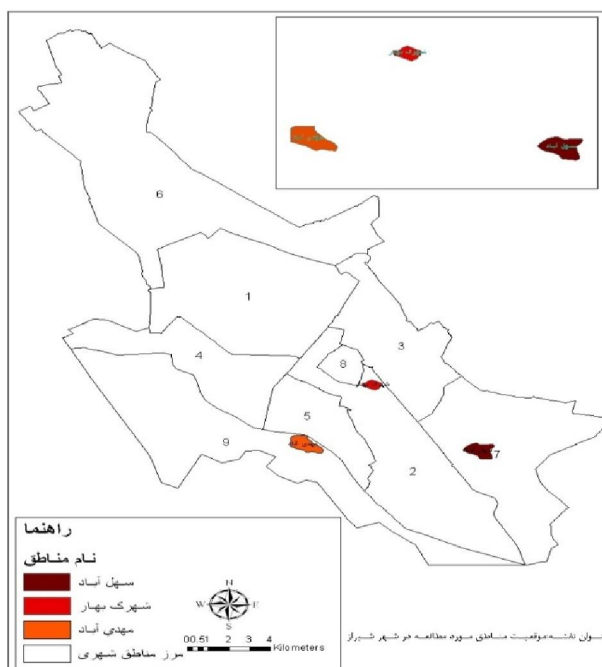
شهرک بهار (پای کتا)

این سکونتگاه با مساحتی بالغ بر ۳۸۰۸۶۷ متر مربع در قسمت مرکزی شیراز و در منطقه ۲ از تقسیمات شهرداری واقع گردیده است. در سال ۱۳۸۵ شهرک بهار ۹۸۸۰ جمعیت و ۲۴۷۰ خانوار جمعیت داشته است. (مهندسین مشاور پارس آرایه، ۱۳۸۶). جدول شماره ۲، برخی از ویژگی های جمعیتی سه محله هدف را نشان می دهد.

جدول شماره ۲: ویژگی های جمعیتی محلات مورد مطالعه

مجلات	مهدی آباد	شهرک بهار	سهل آباد
مساحت	۱۳۶۱۸۱۱	۳۸۰۸۷۶	۱۵۶۴۲۲۵
جمعیت	۱۹۳۰۹	۹۸۸۰	۲۰۰۰۰
تعداد خانوار	۴۳۸۸	۲۴۷۰	۴۵۱۰
بعد خانوار	۴.۴	۴	۴.۴
نسبت جنسی	۱۰۳	۹۴	۹۴
تراکم جمعیت	۱۴۲	۲۶۰	۱۲۸
گروه سنی ۰-۱۴ سال	۲۵.۷	۲۵.۱	۱۳.۸
گروه سنی ۱۵-۶۴	۷۱.۵	۶۹.۸	۸۱.۱
گروه سنی ۶۵ سال و بیش تر	۲.۸	۵.۱	۵.۱

منبع: محاسبات نگارندگان براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵

منبع: نگارندگان

یافته های توصیفی

۱. ویژگی های مهاجرتی و فرهنگی

بر اساس اطلاعات استخراج شده از پرسشنامه بررسی متغیر میزان سواد نشان می دهد ۳۰.۸ درصد ساکنان شهرک بهار و ۲۰ درصد ساکنان سهل آباد بی سواد بوده اند. در حالی که این رقم در مهدی آباد تنها ۸ درصد بوده است. ۳۲، ۲۰ و ۴۰ درصد افراد مورد پرسش قرار گرفته در مهدی آباد به ترتیب در سطوح ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان سواد داشته اند. در بررسی محل تولد افراد مورد پرسش قرار گرفته در سه سکونتگاه روشن شد متولدین روستاهای استان فارس و سایر شهرهای استان فارس بجز شیراز به ترتیب بیشترین ساکنان مهدی آباد و سهل آباد را تشکیل می دهند. بررسی محل تولد ساکنان شهرک بهار نشان داد که بیش تر این افراد در سایر محلات شیراز متولد شده اند. بیشترین درصد والدین افراد مورد پرسش در مهدی آباد و شهرک بهار در روستاهای استان فارس و ساکنان شهرک بهار نیز در سایر شهرهای استان فارس بجز شیراز متولد شده اند. قابل ذکر است که ۱۹.۲ درصد از افراد مورد پرسش قرار گرفته در شهرک بهار تبعه افغانی بوده و در این کشور متولد شده اند. درصد این افراد در سهل آباد تنها ۴ درصد بوده و در مهدی آباد نیز سکونت آن ها گزارش نشده است. از نظر سابقه سکونت بیش تر (۴۸ درصد) سکنه مهدی آباد و (۳۶ درصد افراد) سهل آباد بین ۵ تا ۱۰ سال؛ و بیش تر (۳۱ درصد) ساکنان شهرک بهار بیش از ۲۵ سال در محل سکونت فعلی حضور داشته اند. بنابراین بیشترین درصد مربوط به قدمت سکونت مربوط به شهرک بهار می باشد. بررسی محل سکونت قبلی و پیشینه سکونت در سه محله مورد مطالعه نشان می دهد که بیش تر نقل و انتقالات درون شهری بوده و در حدود ۴۱.۲ درصد پاسخ دهندگان از سایر محلات شیراز به محلی فعلی عزیمت کرده اند. ۴۸ درصد ساکنان مهدی آباد، ۳۹ درصد شهرک بهار و ۳۶ درصد افراد در سهل آباد از سایر محلات شیراز به محله فعلی آمده اند. بنابراین بیش تر جابجایی ها درون شهری بوده است. در پاسخ به پرسش مهم ترین علت مهاجرت به شیراز بیش تر ساکنان سه محله یافتن کار و درآمد بیش تر و نیز دسترسی به امکانات رفاهی و بهداشتی را عنوان کرده اند. در بیان علت انتخاب محله فعلی برای سکونت نیز پایین بودن اجاره و ارزانی قیمت زمین و مسکن بیشترین فراوانی را در هر سه محله در برمی گیرد.

جدول شماره ۳: ویژگی های مهاجرتی محلات مورد مطالعه (ارقام جدول به درصد است)

نام محله	سواد		محل تولد		محل تولد والدین		مدت سکونت	
	بی سواد	سواد	محل مورد نظر	سایر	محل مورد نظر	سایر	کمتر از ۵ سال	بیشتر از ۵ سال
مهدی آباد	۸	۸	محل مورد نظر	۸	محل مورد نظر	۴	کمتر از ۵ سال	۲۸
	۳۲	۱۶	سایر محلات شیراز	۱۶	سایر محلات شیراز	۱۲	۵-۱۰ سال	۴۸
	۲۰	۱۶	سایر شهرهای استان فارس	۱۶	سایر شهرهای استان فارس	۲۰	۱۱-۱۵ سال	۱۲
	۴۰	۵۶	روستاهای فارس	۵۶	روستاهای فارس	۶۰	۱۶-۲۰	۴
	۰	۴	استان دیگر	۴	استان دیگر	۴	۲۱-۲۵	۸
	۱۰۰	۰	خارج کشور	۰	خارج کشور	۰	بیشتر از ۲۵ سال	۰
	۱۰۰	۱۰۰	مجموع	۱۰۰	مجموع	۱۰۰	مجموع	۱۰۰
شهرک بهار	۳۰.۸	۳.۸	محل مورد نظر	۳.۸	محل مورد نظر	۰	کمتر از ۵ سال	۷.۷
	۳۴.۶	۲۳.۱	سایر محلات شیراز	۲۳.۱	سایر محلات شیراز	۱۵	۵-۱۰ سال	۱۹
	۲۶.۹	۱۹.۲	سایر شهرهای استان فارس	۱۹.۲	سایر شهرهای استان فارس	۱۹	۱۱-۱۵ سال	۲۳
	۳.۸	۱۹.۲	روستاهای فارس	۱۹.۲	روستاهای فارس	۲۷	۱۶-۲۰	۳.۸
	۳.۸	۱۵.۴	استان دیگر	۱۵.۴	استان دیگر	۱۹	۲۱-۲۵	۱۵
	۱۰۰	۱۹.۲	خارج کشور	۱۹.۲	خارج کشور	۱۹	بیشتر از ۲۵ سال	۳۱
	۱۰۰	۱۰۰	مجموع	۱۰۰	مجموع	۱۰۰	مجموع	۱۰۰
سهل آباد	۲۰	۰	محل مورد نظر	۰	محل مورد نظر	۰	کمتر از ۵ سال	۲۸
	۲۴	۸	سایر محلات شیراز	۸	سایر محلات شیراز	۴	۵-۱۰ سال	۳۶
	۳۶	۴۴	سایر شهرهای استان فارس	۴۴	سایر شهرهای استان فارس	۴۴	۱۱-۱۵ سال	۱۲
	۱۶	۲۲	روستاهای فارس	۲۲	روستاهای فارس	۳۲	۱۶-۲۰	۱۲
	۴	۴	استان دیگر	۴	استان دیگر	۸	۲۱-۲۵	۱۲
	۱۰۰	۱۲	خارج کشور	۱۲	خارج کشور	۱۲	بیشتر از ۲۵ سال	۰
	۱۰۰	۱۰۰	مجموع	۱۰۰	مجموع	۱۰۰	مجموع	۱۰۰

منبع: محاسبات نگارندگان بر اساس اطلاعات استخراج شده از پرسش نامه

جدول شماره ۴: ویژگی های مهاجرتی محلات مورد مطالعه (ارقام جدول به درصد است)

علت مهاجرت به شیراز		علت انتخاب محله		محل سکونت قبلی		نام محله
۴۴	یافتن کار و درآمد بهتر	۴۸	پایین بودن اجاره	۸	محله مورد نظر	مهدی آباد
۲۰	دسترسی به امکانات رفاهی و بهداشتی	۰	نزدیکی به محل کار	۴۸	سایر محلات شیراز	
۴	عدم تامین مسکن	۳۶	ارزانی قیمت زمین و مسکن	۴	سایر شهرهای استان فارس	
۴	دسترسی به امکانات آموزشی	۱۶	نزدیکی به اقوام	۲۸	روستاهای فارس	
		۰	دسترسی به امکانات خدمات شهری	۱۲	استان دیگر	
۸	سایر			۰	خارج کشور	
۲۰	شیرازی	۱۰۰	مجموع	۱۰۰	مجموع	
۴۶	یافتن کار و درآمد بهتر	۲۷	پایین بودن اجاره	۱۵	محله مورد نظر	شهرک بهار
۳۸	دسترسی به امکانات رفاهی و بهداشتی	۰	نزدیکی به محل کار	۳۹	سایر محلات شیراز	
۰	عدم تامین مسکن	۴۶	ارزانی قیمت زمین و مسکن	۱۵	سایر شهرهای استان فارس	
۳۸	دسترسی به امکانات آموزشی	۲۷	نزدیکی به اقوام	۳۸	روستاهای فارس	
		۰	دسترسی به امکانات خدمات شهری	۱۲	استان دیگر	
۳۵	سایر			۱۵	خارج کشور	
۱۲	شیرازی	۱۰۰	مجموع	۱۰۰	مجموع	
۶۰	یافتن کار و درآمد بهتر	۴۰	پایین بودن اجاره	۰	محله مورد نظر	سهل آباد
۱۲	دسترسی به امکانات رفاهی و بهداشتی	۱۶	نزدیکی به محل کار	۳۶	سایر محلات شیراز	
۰	عدم تامین مسکن	۴۰	ارزانی قیمت زمین و مسکن	۳۲	سایر شهرهای استان فارس	
۸	دسترسی به امکانات آموزشی	۴	نزدیکی به اقوام	۲۰	روستاهای فارس	
			دسترسی به امکانات خدمات شهری	۸	استان دیگر	
۱۲	سایر	۰		۴	خارج کشور	
۸	شیرازی	۱۰۰	مجموع	۱۰۰	مجموع	

منبع: محاسبات نگارندگان بر اساس اطلاعات استخراج شده از پرسش نامه

۲. ویژگی های کالبدی و سکوتی

بررسی وضعیت نوع مالکیت مسکن نشان می دهد این متغیر در شهرک بهار در وضعیت مناسب تری قرار داشته و نزدیک به ۷۰ درصد ساکنان آن در مسکن متعلق به خود زندگی می کنند. بر اساس اطلاعات استخراج شده از پرسشنامه ها بیش ترین مساحت مسکن در مهدی آباد بوده است. ۶۰ درصد ساکنان مهدی آباد در خانه هایی با مساحت ۱۰۱-۲۰۰ متر زندگی می کنند. در حالیکه در دو محله دیگر بیش تر مساکن زیر ۱۰۰ متر مربع مساحت داشته اند. در همین محله خانه هایی با مساحت ۲۰۱ تا ۳۰۰ متر مربع ۴ درصد گزارش شده؛ در صورتی که در دو محله دیگر این طبقه مساحتی مشاهده نشد. در متغیر نمای مسکن و اسکلت بنا نیز مهدی آباد در وضعیت مطلوب تری قرار دارد. ۵۲ درصد مساکن با آجر و ۸ درصد با سنگ نما شده اند. در سهل آباد و شهرک بهار مساکنی با نمای سنگ گزارش نشده است. در هر سه سکونتگاه بالاترین درصد اسکلت های ساختمان ها از نوع بنایی بوده با این حال درصد مساکنی با اسکلت بتونی در مهدی آباد بیش از دو سکونتگاه دیگر بوده است. تنها ۳.۸ درصد مساکن شهرک بهار دارای اسکلت فلزی گزارش شده اند و در دو سکونتگاه دیگر مساکنی با این اسکلت مشاهده نشده است. بررسی متغیر قدمت بنا نشان می دهد بیش از نیمی از مساکن سهل آباد و نزدیک به ۵۰ درصد خانه ها در شهرک بهار بیش تر از ۲۵ سال عمر دارند. در حالی که این رقم برای مهدی آباد تنها ۴ درصد بوده است. در مهدی آباد ۶۰ درصد، شهرک بهار ۳۸.۵ درصد و سهل آباد ۲۴ درصد از مساکن بین ۵ تا ۱۵ سال قدمت دارند که این مساله بیانگر آن است که در سکونتگاه مهدی آباد از نظر قدمت مسکن شرایط مطلوب تری نسبت به دو سکونتگاه دیگر دارد این موضوع نشان دهنده فرسودگی و قدمت بالای نیمی از مساکن در شهرک بهار و سهل آباد می باشد. در ۵۲ درصد مساکن مهدی آباد و ۲۶.۹ درصد مساکن شهرک بهار ۴ نفر و در ۳۲ درصد مساکن سهل آباد ۵ نفر سکونت دارند. از نظر تراکم نفر در اتاق نیز مهدی آباد وضعیت مطلوب تری نسبت به دو سکونتگاه دیگر دارد بدین صورت که در حدود ۷۲ درصد از پاسخ گویان در مساکن با تراکم ۴ نفر در اتاق و کمتر زندگی می کنند. این متغیر در مقایسه با متغیر میزان مساحت مسکن نشان دهنده ی پایین بودن سرانه مسکونی در سه سکونتگاه به خصوص سهل آباد می باشد. بر اساس مشاهدات میدانی نگارندگان در برخی منازل با مساحت زیر ۵۰ متر ۵ تا ۶ نفر زندگی می کنند. متغیر تعداد اتاق در منزل در شهرک بهار وضعیت مناسب تری نسبت به دو سکونتگاه دیگر داشته است به طوری که درصد منازل با ۳ اتاق، ۲۳ و بیش تر از دو محله دیگر و منازلی دارای ۴ اتاق و بیش تر ۳.۸ درصد و تنها در

این محله مشاهده می شود. بررسی میزان برخورداری مسکن از خدمات شهری نشان می دهد که سکونتگاه مهدی آباد در وضعیت نسبتاً مطلوبی قرار دارند؛ کم ترین درصد دسترسی به خدمات شهری مربوط فاضلاب شهری در شهرک بهار بوده است. در این سکونتگاه تنها ۴۶ درصد منازل به شبکه فاضلاب شهری متصل اند.

بررسی متغیر میزان برخورداری از امکاناتی همچون تلویزیون، یخچال، لباسشویی، جاروبرقی و میل نیز نشان دهنده وضعیت مطلوب تر مهدی آباد نسبت به دو محله دیگر است. ۷۲ درصد ساکنان مهدی آباد، ۳۸.۵ درصد ساکنان شهرک بهار و ۳۲ درصد ساکنان سهل آباد به ۴ نمونه از امکانات ذکر شده دسترسی داشته اند. به علاوه روشن شد ۱۲ درصد سهل آبادی ها و ۳.۸ درصد ساکنین شهرک بهار به ۵ مورد امکانات مطرح شده دسترسی دارند. جدول شماره ۵، ویژگی های کالبدی سه سکونتگاه را نشان می دهد. بر اساس اطلاعات استخراج شده از پرسشنامه ها مهم ترین مشکلات سه محله عدم امنیت و وجود اراذل، اوباش و معتادان و شلوغی و تراکم بالای جمعیت بوده است.

جدول شماره ۴: مهم ترین مشکلات سه سکونتگاه مورد مطالعه

نام محله	نوع مشکل	درصد	نام محله	درصد	نام محله	درصد
مهدی آباد	عدم امنیت و وجود اراذل و اوباش و معتادان	۲۸	شهرک بهار	۴۶.۲	سهل آباد	۲۸
	نبود بهداشت	۲۸		۰		۱۶
	شلوغی و تراکم بالای محله	۸		۷.۷		۲۰
	همه موارد	۲۸		۲۶.۹		۱۶
	مشکلی ندارد	۸		۱۹.۲		۲۰
	مجموع	۱۰۰		۱۰۰		۱۰۰

منبع: محاسبات نگارندگان بر اساس اطلاعات استخراج شده از پرسش نامه

جدول شماره ۵: ویژگی های کالبدی و مسکونی سه سکونتگاه (ارقام به درصد است)

ردیف	نوع فلاکیت مسکن	نمای مسکن	اسکلت بنا	مساحت خانه	قدت بنا	تراکم نظر در خانه		تعداد اتاق		برخورداى از خدمات		برخورداى از امکانات زندگى	
						تراکم نفر	تراکم کمترو	اتاقى	اتاقى	لب	هنگام	۱	۲
میدان آزاد	ملکى	سيمان	۴۰	۶۴	۶۶	۱۲	۴	۱۲	۱۲	۹۶	۱	۰	
	اجاره اى	آجر	۵۲	۳۶	۲۰-۱۰۱	۲۸	۱۲	۱۲	۱۰۰	۸۴	۳	۸	
							۱۲						
	رهن	سنگ	۸	۰	۲۰-۲۰۱	۴	۴	۱۲	۰	۱۰۰	۵	۰	
							۴						
۷۲	۷۲	۷۲	۷۲	۷۲	۷۲	۷۲	۷۲	۷۲	۷۲	۷۲	۷۲	۷۲	
تیمورتک بهادر	ملکى	سيمان	۶۹	۸۴	۶۹	۲۳	۷	۲۳	۱۰۰	۱	۷		
	اجاره اى	آجر	۳۱	۱۱۵	۲۰-۱۰۱	۲۳	۲۳	۲۳	۸۰	۸۰	۳	۱۵	
							۲۳						
	رهن	سنگ	۰	۳	۲۰-۲۰۱	۰	۱۵	۲۳	۰	۱۰۰	۵	۷	
							۱۵						
۳۴	۳۴	۳۴	۳۴	۳۴	۳۴	۳۴	۳۴	۳۴	۳۴	۳۴	۳۴	۳۴	
سپهان آزاد	ملکى	سيمان	۸۴	۸۸	۸۸	۳۶	۱۶	۳۶	۱۰۰	۱	۰		
	اجاره اى	آجر	۱۶	۱۲	۲۰-۱۰۱	۸	۱۲	۸	۱۰۰	۷۶	۳	۳۲	
							۱۲						
	رهن	سنگ	۰	۰	۲۰-۲۰۱	۰	۱۲	۸	۰	۱۰۰	۵	۱۲	
							۱۲						
۳۲	۳۲	۳۲	۳۲	۳۲	۳۲	۳۲	۳۲	۳۲	۳۲	۳۲	۳۲	۳۲	

منبع: محاسبات نگارندگان بر اساس اطلاعات استخراج شده از پرسش نامه

Archiv

جدول شماره ۶: میزان رضایت از مسکن و رضایت از سکونت در محله (ارقام به درصد است)

سهل آباد		شهرک بهار				مهدی آباد					
رضایت از محله		رضایت از مسکن		رضایت از محله		رضایت از مسکن		رضایت از محله		رضایت از مسکن	
۱۹.۲	خیلی راضی	۱۹.۲	خیلی راضی	۲۴	خیلی راضی	۴	خیلی راضی	۴	خیلی راضی	۸	خیلی راضی
۲۳.۱	راضی	۱۱.۵	راضی	۰	راضی	۳۲	راضی	۸	راضی	۱۲	راضی
۲۳.۱	متوسط	۲۳.۱	متوسط	۴۰	متوسط	۲۸	متوسط	۳۲	متوسط	۴۰	متوسط
۳.۸	ناراضی	۲۳.۱	ناراضی	۴	ناراضی	۲۴	ناراضی	۱۶	ناراضی	۲۰	ناراضی
۳۰.۸	خیلی ناراضی	۲۳.۱	خیلی ناراضی	۳۲	خیلی ناراضی	۱۲	خیلی ناراضی	۴۰	خیلی ناراضی	۲۰	خیلی ناراضی
۱۰۰	مجموع	۱۰۰	مجموع	۱۰۰	مجموع	۱۰۰	مجموع	۱۰۰	مجموع	۱۰۰	مجموع

منبع: محاسبات نگارندگان بر اساس اطلاعات استخراج شده از پرسش نامه

همان طور که در جدول شماره ۶ می بینید ۲۰ درصد ساکنان مهدی آباد، ۳۶ درصد ساکنان شهرک بهار و ۳۰.۷ درصد ساکنان سهل آباد از مسکن خود رضایت زیاد و خیلی زیاد داشته اند. در حالی که در مورد میزان رضایت از سکونت در محله، این ارقام برابر با ۱۲ درصد در مهدی آباد، ۲۴ درصد در شهرک بهار و ۴۲.۳ درصد در سهل آباد بوده است. بررسی نارضایتی از مسکن در دو طیف زیاد و خیلی زیاد دربردارنده ۴۰ درصد ساکنان مهدی آباد، ۳۶ درصد شهرک بهار و ۴۶.۲ درصد ساکنین سهل آباد می باشد. این ارقام در رابطه با میزان نارضایتی از سکونت در محله به ترتیب ۴۶ درصد در مهدی آباد، ۳۶ درصد در شهرک بهار و ۳۴.۶ درصد در سهل آباد گزارش شده است. همان طور که می بیند بیش ترین رضایت از مسکن در شهرک بهار و بیش ترین میزان رضایت از محله در سهل آباد بوده است.

۳. ویژگی های اقتصادی

بررسی وضعیت درآمد و هزینه خانوارها نشان دهنده این است که ساکنان سهل آباد به لحاظ درآمدی در وضعیت مناسب تری نسبت به دو سکونتگاه دیگر قرار دارند. ۶۴ درصد جامعه نمونه در محله سهل آباد ماهانه بیش از ۳۰۰ هزار تومان درآمد داشته اند؛ در همین

طبقه مازاد منفی درآمد مشاهده نمی شود. ۴۴ درصد ساکنان مهدی آباد و ۲۳.۱ درصد ساکنان شهرک بهار نیز در این طبقه درآمدی بوده اند. بیشترین مازاد منفی در سه سکونتگاه مربوط به طبقه درآمدی ۱۰۰-۲۰۰ تومان در ماه می باشد که بالاترین رقم در شهرک بهار با ۱۶- درصد گزارش شده است. بیشترین هزینه ها در مهدی آباد مربوط به طبقه درآمدی بیش از ۳۰۰ هزار تومان در ماه، در شهرک بهار طبقات ۱۰۰-۲۰۰ و بیش از ۳۰۰ هزار تومان در ماه و در سهیل آباد طبقه درآمدی ۲۰۰-۳۰۰ هزار تومان در ماه بوده است.

جدول شماره ۷: وضعیت اشتغال، درآمد و هزینه در مهدی آباد

مهدی آباد					
گروه درآمدی (هزار تومان)	درآمد	هزینه	مازاد	بیکار	۱۲
زیر ۱۰۰	۸	۸	۰	کارگر روزمزد	۶۰
۱۰۰-۲۰۰	۱۲	۱۶	-۴	شاغل در ادارات دولتی	۴
۲۰۰-۳۰۰	۳۶	۳۲	۴	شاغل در شرکت خصوصی	۸
بیش تر از ۳۰۰	۴۴	۴۴	۰	اظهارنشده	۱۶
مجموع	۱۰۰	۱۰۰	۰	مجموع	۱۰۰

منبع: محاسبات نگارندگان بر اساس اطلاعات استخراج شده از پرسش نامه

جدول شماره ۸: وضعیت اشتغال ، درآمد و هزینه در شهرک بهار

شهرک بهار					
۲۳	بیکار	مازاد	هزینه	درآمد	گروه درآمدی (هزار تومان)
۴۶	کارگر روزمزد	۰	۱۹.۲	۱۹.۲	زیر ۱۰۰
۳.۸	شاغل در ادارات دولتی	-۷.۷	۳۰.۸	۲۳.۱	۱۰۰-۲۰۰
۳.۸	شاغل در شرکت خصوصی	۱۵.۴	۱۹.۲	۳۴.۶	۲۰۰-۳۰۰
۲۳	اظهاری نشده	-۷.۷	۳۰.۸	۲۳.۱	بیش تر از ۳۰۰
۱۰۰	مجموع	۰	۱۰۰	۱۰۰	مجموع

منبع: محاسبات نگارندگان بر اساس اطلاعات استخراج شده از پرسش نامه

جدول شماره ۹: وضعیت اشتغال ، درآمد و هزینه در سهل آباد

سهل آباد					
۳۲	بیکار	مازاد	هزینه	درآمد	گروه درآمدی (هزار تومان)
۴۴	کارگر روزمزد	-۲۰	۲۴	۴	زیر ۱۰۰
۱۶	شاغل در ادارات دولتی	-۱۶	۲۴	۸	۱۰۰-۲۰۰
۰	شاغل در شرکت خصوصی	-۲۸	۴۸	۲۰	۲۰۰-۳۰۰
۸	اظهاری نشده	۱۶	۴	۶۴	بیش تر از ۳۰۰
۱۰۰	مجموع	۰	۱۰۰	۱۰۰	مجموع

منبع: محاسبات نگارندگان بر اساس اطلاعات استخراج شده از پرسش نامه

همان طور که در جداول شماره ۷-۹ می بینید در هر سه سکونتگاه بیش تر شاغلان کارگر روزمزد می باشند که در این میان بیش ترین درصد مربوط به مهدی آباد و برابر با ۶۰ درصد شاغلان بوده است. بررسی وضعیت بیکاری نشان می دهد با وجود آنکه ساکنین سهل آباد درآمد بیش تری نسبت به دو سکونتگاه دیگر دارند با این حال درصد بیکاری در این محله ۳۲ درصد و بالاتر از دو محله دیگر بوده است. کم ترین درصد بیکاری در مهدی آباد و ۱۲ درصد بوده است. در بررسی نوع وسیله حمل و نقل مورد استفاده ساکنان محلات هدف برای رفتن به مرکز شهر روشن شد که بیش تر افراد از اتوبوس استفاده می کنند. علاوه بر این افرادی که از خودرو شخصی برای حمل و نقل استفاده می کنند در مهدی آباد، ۲۴ درصد، در سهل آباد ۲۰ درصد و در شهرک بهار ۱۱.۵ درصد بوده است.

جدول شماره ۱۰: نوع وسیله حمل و نقل مورد استفاده در سه محله برحسب درصد

نام محله	نوع وسیله نقلیه	درصد	نام محله	نوع وسیله نقلیه	درصد	نام محله	نوع وسیله نقلیه	درصد
مهدی آباد	اتوبوس	۶۰	سهل آباد	اتوبوس	۶۵.۴	شهرک بهار	اتوبوس	۶۰
	تاکسی	۸		تاکسی	۱۵.۴		تاکسی	۸
	موتورسیکلت	۸		موتورسیکلت	۷.۷		موتورسیکلت	۸
	خودرو شخصی	۲۴		خودرو شخصی	۱۱.۵		خودرو شخصی	۲۴
	مجموع	۱۰۰		مجموع	۱۰۰		مجموع	۱۰۰
		۴۸						۴۸
		۲۰						۲۰
		۱۲						۱۲
		۲۰						۲۰
		۱۰۰						۱۰۰

منبع: محاسبات نگارندگان بر اساس اطلاعات استخراج شده از پرسش نامه

یافته های تحلیلی

با توجه به سوالات پژوهش جهت بررسی تفاوت های منطقه ای از آزمون ناپارامتریک چند گروه مستقل کروسکال والیس و نیز آزمون میانه استفاده شده است. بر اساس نتایج این دو آزمون که در جدول شماره ۱۱ آمده است گویه هایی که مقادیر آن ها کم تر از پنج صدم است در این سه منطقه با یکدیگر متفاوت است به عبارت دیگر تفاوت محله ای در این گویه ها وجود دارد.

جدول شماره (۱۱): نتایج آزمون کروسکال والیس و میانه

گویه	کروسکال والیس	میانه
امکانات زندگی	۰.۰۰۳	۰.۰۰۱
مساحت واحد مسکونی	۰	۰.۰۰
هزینه ماهانه	۰.۰۰	۰.۰۱۶
درآمد ماهانه	۰.۰۰	۰.۰۰
قدمت خانه	۰.۰۰	۰.۰۰
تراکم در خانه	۰.۰۰۲	۰.۰۱۶
تعداد اتاق	۰.۰۰۱	۰.۰۰۳
رضایت از کیفیت منزل	۰.۲۶۱	۰.۴۶
رضایت از محله	۰.۰۰۲	۰.۰۰

منبع: محاسبات نگارندگان بر اساس اطلاعات استخراج شده از پرسش نامه

با توجه به جدول شماره ۱۱، در میان گویه های در نظر گرفته شده بر اساس این دو آزمون؛ مساحت واحد مسکونی، تراکم در خانه، تعداد اتاق، قدمت خانه، رضایت از کیفیت منزل، رضایت از محله، امکانات زندگی، هزینه ماهانه و درآمد ماهانه بوده است متفاوت است. لازم به ذکر است که نتیجه آزمون میانه در مورد متغیر میزان رضایت از کیفیت مسکن در سه سکونتگاه تفاوتی را نشان نداده است.

جهت بررسی ارتباط بین رضایت از کیفیت مسکن و رضایت از محله از آزمون رتبه ای اسپیرمن استفاده شده است که نتایج آن را در جدول شماره ۱۲ مشاهده می نمایید. علاوه بر این دو گویه مواردی که با این دو گویه همبستگی داشته اند نیز آورده شده است. نتایج این آزمون بیانگر آن است که بین رضایت از کیفیت مسکن و محله رابطه مستقیم وجود دارد. شایان ذکر است که امکانات خانه (شامل تلویزیون، یخچال، لباسشویی، جاروبرقی و مبل)، وسیله حمل و نقل و قدمت مسکن در رضایت از منزل تاثیر گذار بوده و همچنین مالکیت مسکن در رضایت از محله موثر است. امکانات موجود در محل با مهم ترین مشکلات محله نیز همبستگی داشته است. بر اساس جدول زیر موارد که مقادیری آنها کم تر از پنج صدم است رابطه یا همبستگی دارند.

جدول شماره ۱۲: نتایج آزمون اسپیرمن برای ارتباط بین گویه ها (مقادیری آنها کم تر از پنج صدم است رابطه یا همبستگی دارند).

محله ↓	منزل	گویه ها	مشکل محله	درآمد	هزینه	گویه ها
۰.۰۲	۰.۵۲۶ ←	مالکیت مسکن	۰.۰۴۴	۰.۰۷۱	۰.۱۲۲	سطح سواد
۰.۴۲۴	۰.۰۲۷	لوازم خانه	۰.۷۳۱	۰.۰۲۵	۰.۰۴۱	نوع اشتغال سرپرست خانوار
۰	۰	رضایت از کیفیت منزل				
۰	۰	رضایت از محله	۰.۶۷۷	۰	۰	هزینه ماهانه
۰.۷۶۲	۰.۰۳۶	وسیله حمل و نقل	۰.۲۳۴	۰	۰	درآمد ماهانه
۰.۹۴۴	۰.۰۳۷	قدمت مسکن	۰.۰۰۳	۰.۲۱۴	۰.۰۹۵	امکانات

منبع: محاسبات نگارندگان بر اساس اطلاعات استخراج شده از پرسش نامه

نتیجه گیری

سکونتگاه های غیررسمی به عنوان یکی از مهم ترین معضلات پیش روی شهرنشینی جهان کنونی به شمار می رود. اتخاذ سیاست درست برای پیشگیری و سامان دهی آن ها در گرو مطالعه عمیق و بررسی تفاوت های منطقه ای آن ها با یکدیگر و با سایر سکونتگاه های رسمی می باشد. در این مقاله سه نمونه از سکونتگاه های غیر رسمی شیراز در حاشیه جنوب غربی، جنوب شرقی و مرکز شهر مورد بررسی و به لحاظ ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، کالبدی و سکونتی، میزان دسترسی به امکانات و خدمات مورد مقایسه قرار گرفته اند. نتایج نشان دهنده وجود ارتباطات معنادار میان برخی متغیرهای کالبدی، اجتماعی و ... است. بررسی و تحلیل تطبیقی از تفاوت های سه سکونتگاه غیررسمی در جنوب غربی، جنوب شرقی و مرکز شیراز نشان دهنده تفاوت این محلات با یکدیگر بوده است. نتایج آزمون ناپارامتریک کروسکال-والیس و آزمون میانه نشان می دهد که سه محله در متغیرهای مساحت واحد مسکونی، تراکم در خانه، تعداد اتاق، قدمت خانه، رضایت از کیفیت منزل، رضایت از محله، امکانات زندگی، هزینه ماهانه و درآمد ماهانه با یکدیگر متفاوت اند. بررسی ها نشان می دهد مهدی آباد علی رغم آنکه در بسیاری از متغیرها وضعیت مطلوب تری نسبت به دو سکونتگاه دیگر دارد با این حال ساکنان آن در مقایسه با سهل آباد و شهرک بهار میزان رضایت کم تری از سکونت در محله و مسکن داشته اند. آزمون هم بستگی اسپیرمن نیز بیانگر وجود ارتباط مستقیم بین دو

متغیر میزان رضایت از کیفیت مسکن و رضایت از سکونت در محله می باشد. به عبارت دیگر هرچه میزان رضایت از مسکن بالاتر، میزان رضایت از سکونت در محله نیز بیش تر بوده است. در طبقه بندی سه سکونتگاه بر اساس رضایت از مسکن به ترتیب بیش ترین رضایت از مسکن در شهرک بهار، سهل آباد و مهدی آباد و در طبقه بندی بر اساس بیش ترین میزان رضایت از محله به ترتیب سهل آباد، شهرک بهار و مهدی آباد بوده است. نتایج آزمون هم بستگی همچنین نشان می دهد که متغیرهای امکانات خانه (شامل تلویزیون، یخچال، لباسشویی، جاروبرقی و مبل)، وسیله حمل و نقل و قدمت مسکن در رضایت از کیفیت مسکن و همچنین متغیر مالکیت مسکن در میزان رضایت از سکونت در محله تأثیرگذار بوده است. با توجه به نتایج تحقیق پیشنهاد می گردد:

- وضعیت اقتصادی مناطق مورد نظر بویژه سهل آباد مورد بررسی هدفمند قرار گرفته و ریشه های نرخ بالای بیکاری در این منطقه تحلیل و راهگشایی شود.
- زمینه های دسترسی بهتر و بیش تر به وسایل حمل و نقل عمومی در سه منطقه بویژه مهدی آباد فراهم شود.
- رفع مهم ترین مشکلات هر منطقه شامل مسائل امنیتی و جمع آوری اراذل و اوباش در شهرک بهار، مشکلات بهداشتی در مهدی آباد و شلوغی و تراکم بالا در سهل آباد در دستور کار نیروی انتظامی، شهرداری و سایر نهادهای ذی ربط قرار گیرد.
- با توجه به بالا بودن قدمت و پایین بودن مساحت واحدهای مسکونی در شهرک بهار و سهل آباد و نیز نامناسب بودن مصالح به کاررفته در مسکن، ضروری است اعطای وام های کم بهره همچون وام بافت فرسوده، بهره گیری از سرمایه اجتماعی و تشویق ساکنان در این زمینه، در سه منطقه بخصوص دو محله ذکر شده در دستور کار نهادهای مربوطه قرار گیرد.
- با توجه به آنکه ۴۱.۲ درصد پاسخ دهندگان به دلایل عمدتاً اقتصادی و ناتوانی از پرداخت اجاره از سایر محلات شیراز به محلات فعلی عزیمت کرده و بیش تر نقل و انتقالات به این محلات درون شهری بوده است؛ ضروری است طرح جامع اقتصادی مدونی برای شیراز تهیه و بر لزوم توسعه اشتغال و بهبود وضعیت اقتصادی ساکنان شهر تأکید شود.
- مطالعات اجتماعی و مهاجرتی هدفمند برای بهبود وضعیت فرهنگی، اجتماعی سه محله و در گام نخست بهبود وضعیت سواد و آموزش در شهرک بهار و سهل آباد از ضروریات است.

منابع و مآخذ:

۱. احمدی پور، ز. ۱۳۸۴. آلونک نشینی در بخش مرکزی کرج، مجله رشد آموزش جغرافیا ۱۳۸۰، شماره ۳۸.
۲. افتخاری راد، ز. ۱۳۸۲. چهره نمایی بافت های اسکان غیررسمی و عوامل مؤثر بر شکل گیری آن، مجموعه مقالات حاشیه نشینی و اسکان غیررسمی، انتشارات دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران.
۳. پاپلی یزدی، م. ۱۳۸۲. نظریه های شهر و پیرامون، انتشارات سمت، تهران.
۴. پارسا پزوه، س. ۱۳۸۱. نگرشی از درون به پدیده حاشیه نشینی، مطالعه موردی: اسلام آباد کرج، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال دوم، شماره ۶.
۵. پورا احمد، ا.، فرهودی، ر.، حبیبی، ک.، کشاورز، م. ۱۳۸۹. بررسی نقش کیفیت محیط سکونت در مهاجرت های درون شهری مطالعه موردی: بافت قدیم خرم آباد، فصلنامه جغرافیای انسانی، شماره ۷۵.
۶. پیران، پ. ۱۳۷۳. آلونک نشینی در ایران، دیدگاه های نظری با نگاهی به شرایط ایران، مجله اطلاعات سیاسی-اقتصادی، سال نهم، شماره سوم و چهارم، آذر و دی، شماره ۸۸-۸۷.
۷. پیران، پ. ۱۳۸۱. بازهم در باب اسکان غیر رسمی، مورد شیرآباد زاهدان، مجله هفت شهر، شماره های ۹ و ۱۰، وزارت مسکن و شهرسازی.
۸. پیران، پ. ۱۳۸۲. اجتماعات اسکان غیررسمی در ایران: از دنیای زنده زندگی روزمره تا تحلیل نظری، کارگاه تخصصی اسکان غیررسمی در ایران، دانشگاه شهید بهشتی.
۹. حاتمی نژاد، ح.، سیف الدینی، ف.، میره، م. ۱۳۸۵. بررسی شاخص های مسکن غیررسمی در ایران نمونه موردی: محله شیخ آباد قم، نشریه پژوهش های جغرافیایی شماره ۵۸.
۱۰. حاج یوسفی، ع. ۱۳۸۱. حاشیه نشینی شهری و فرآیند تحول آن (قبل از انقلاب اسلامی) فصلنامه هفت شهر، شماره ۸، وزارت مسکن و شهرسازی.
۱۱. خراط زبردست، ا. ۱۳۷۹. بررسی ارتباط عملکردی سکونتگاه های خودرو اطراف کلان شهر تهران، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۸.
۱۲. زیاری، ک. ۱۳۸۳. مکتب ها، نظریه ها و مدل های برنامه و برنامه ریزی منطقه ای، انتشارات دانشگاه یزد.
۱۳. زیاری، ک.، نوذری، ا. ۱۳۸۸. سامان دهی و توانمندسازی اسکان غیررسمی شهر اهواز (کوی منبع آب)، نشریه پژوهش های جغرافیای انسانی، شماره ۶۸.

۱۴. شیخی، م. ۱۳۸۵. اسکان غیررسمی و مدیریت مجموعه کلان شهری تهران، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۷، صفحات ۴۷-۶۱
۱۵. صرافی، م. ۱۳۸۲. بازنگری ویژگی های اسکان خود انگیخته در ایران، در جستجوی راهکارهای توانمندسازی، مجموعه مقالات حاشیه نشینی و اسکان غیررسمی، انتشارات دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران.
۱۶. _____، محمدی، م. ۱۳۸۴. تشکیل و توسعه سکونتگاه غیررسمی، علل، چالش ها و استراتژی ها، مطالعه موردی: محله تراس در شهر زنجان، مجله علوم زمین شماره ۱۱
۱۷. قرخلو، م.، عبدی ینگگی کندن، زنگنه شهرکی، سعید. ۱۳۸۸. تحلیل سطح پایداری شهری در سکونتگاه های غیررسمی (مورد: شهرسندج)، نشریه پژوهش های جغرافیای انسانی، شماره ۶۹
۱۸. محسنی، ر. ۱۳۸۹. مسأله حاشیه نشینی و اسکان غیررسمی با تأکید بر توانمندسازی آن مطالعه موردی: حاشیه نشینان شهر گرگان فصلنامه جغرافیای انسانی، سال دوم، شماره چهارم
۱۹. مرکز آمار ایران. ۱۳۸۵. نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵
۲۰. منصورفر، ک. ۱۳۸۷. روش های پیشرفته آماری، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، چاپ دوم
۲۱. مهندسین مشاور پارس آرایه. ۱۳۸۶. طرح سامان دهی و توانمندسازی سکونتگاه های غیررسمی شهر شیراز
۲۲. نقدی، ا.، صادقی، ر. ۱۳۸۵. حاشیه نشینی چالشی فراوی توسعه پایدار شهری، با تأکید بر شهر همدان، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال پنجم، شماره ۲۰، صفحات ۲۱۳-۲۳۳

23. Mumtaz, B. 2001. Why City Need Slums, Habitat debate, Vol. 7, No. 3, PP. 15-23, available at http://www.portalcomunicacion.com/dialeg/paper/pdf/220_warah.pdf

24. De Vries, W. 2003. City statistics and millennium development goals: The case for internationally comparable urban and regional statistics. New York: United Nations Statistics Division. Available at <http://www.busmgt.ulst.ac.uk/scorus/potsdam/013.pdf> Accessed 17.07.07.

25. UN-Habitat. 2004. State of world's cities: trends in sub-Saharan Africa urbanization and metropolitanisation. Available at <http://www.unhabitat.org>

---

26. Wekesa, B.W., Steyn, G.S., F.A.O., (Fred) Otieno. 2010. A review of physical and socio economic characteristics and intervention approaches of informal settlements, Habitat International 35.pp 238-245, Available at <http://www.sciencedirect.com>